

چالش‌های مؤثر بر شکل‌گیری قدرت‌های دریایی نوظهور

حسین خانزادی^۱، علی فاطمی نسب^۲، سیدحسین شریفی نسب^۳

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۳۰

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۱/۲۹

چکیده:

همواره در طول تاریخ، حاکمیت بر آب‌راه‌ها، دریاها و اقیانوس‌ها از طریق در اختیار گرفتن سرزمین‌های مشرف به مناطق آبی، به‌عنوان نشان و علامت قدرتمندی و گسترده‌ی سطح قلمرو در میان حاکمان کشورها و سیاست‌مداران جهان بوده است. امروزه اصلی‌ترین شریان تجاری و اقتصادی و علی‌الخصوص انتقال انرژی جهان (دریاها) این اهمیت را دوچندان کرده است. ولی چالش‌های دریایپایه از مهم‌ترین مانع در استیلای کشورهای دریایی بر دریاها و اقیانوس‌هاست. هدف اصلی این مقاله تعیین چالش‌های مؤثر بر قدرت‌های دریایی نوظهور می‌باشد. این تحقیق از منظر هدف یک تحقیق کاربردی توسعه‌ای است و از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق به تعداد ۵۶ نفر و به صورت تمام شمار می‌باشد. پس داده‌های (تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های دریایی) به‌دست‌آمده از مطالعه اسناد و مدارک، پیشینه‌ها و متن مصاحبه با صاحب‌نظران، با استفاده از سطح معناداری ۹۵ درصد و با استفاده از ضریب تی مورد تایید قرار گرفته‌اند. خود چالش‌ها از طریق تکنیک دلفی مورد تایید واقع شدند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد مهم‌ترین چالش‌های مؤثر بر قدرت‌های دریایی در حال شکل‌گیری عبارتند از: افزایش هزینه‌ی توان رزم دریایی خصوصاً هزینه‌های لجستیکی، افزایش ریسک مبارزه با تهدیدات نظامی دریایپایه، محدودیت در تحرک و توان عملیاتی، وابستگی پشتیبانی به پایگاه‌های خارجی، خستگی خدمه در عملیات‌های طولانی دریایی در صورت اجبار به انجام آن، تخریب اکوسیستم دریاها و اقیانوس‌ها.

کلیدواژگان: چالش‌های دریایی، قدرت دریایی، تهدیدات دریایی، آسیب‌پذیری‌های دریایی

۱ استادیار، مدیریت راهبردی نظامی، عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع

۲ استادیار، علوم دفاعی راهبردی دانشکده دفاع دانشگاه عالی دفاع ملی،

۳ دانشجوی دکتری، علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع (نویسنده مسئول)

مقدمه:

در دنیای امروز، دریاها و اقیانوس‌ها نقشی کلیدی در توسعه اقتصادی، امنیت ملی و قدرت ژئوپلیتیک کشورها ایفا می‌کنند. با افزایش وابستگی جهانی به تجارت دریایی و رقابت بر سر منابع دریایی، امنیت دریاها به یکی از اولویت‌های اصلی کشورها تبدیل شده است. در این راستا، مقام معظم فرماندهی کل قوا، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۱۹ فرمودند: «امروز دشمن ما فلان کشور همسایه نیست. دشمنی که ما احتمال حمله و تهدید او را می‌دهیم، کسی است که در اقیانوس‌ها گسترش یافته است. خلیج فارس جنگ کردن داخل خانه است، در حالی که در دریای عمان جنگ کردن در عرصه وسیع بیرون خانه است. کار خیلی مهم است. با توجه به این اهمیت بایستی نیروی دریایی تحرک خودش را تطبیق بدهد.» این فرمایشات گویای آن است که تهدیدات دریایی به سرعت در حال تغییر و پیچیده‌تر شدن است و نیروی دریایی کشورها باید خود را با این تحولات هماهنگ سازد.

دریاها همواره بستری برای تنش‌ها و تضادهای ژئوپلیتیک و اقتصادی بوده‌اند، به‌ویژه در مناطقی چون اقیانوس هند و اقیانوس آرام که به دلیل اهمیت استراتژیک خود، شاهد رقابت‌های زیادی میان قدرت‌های دریایی بزرگ و نوظهور هستند. قدرت‌های نوظهور دریایی، به‌ویژه کشورهایی که در حال توسعه نیروی دریایی خود هستند، با تهدیدات جدیدی روبرو شده‌اند که می‌تواند موانع جدی برای تحقق اهداف راهبردی‌شان ایجاد کند. این تهدیدها شامل تهدیدات غیرمتعارف دریایی مانند تروریسم دریایی، حملات سایبری، و همچنین تهدیدات سنتی از سوی قدرت‌های بزرگتر است. قدرت‌های نوظهور دریایی مانند چین، هند، ایران، و برخی از کشورهای جنوب‌شرق آسیا، با تلاش برای افزایش نفوذ خود در دریاها و اقیانوس‌ها، به‌ویژه در منطقه اقیانوس هند و اقیانوس آرام، در حال شکل‌گیری چالش‌های جدیدی هستند. این کشورها با توجه به اهمیت راهبردی دریاها و منابع آن، همزمان با توسعه فناوری‌های جدید دریایی و افزایش وابستگی به خطوط

کشتیرانی، در تلاش هستند تا قدرت دریایی خود را ارتقاء دهند و امنیت دریاها را برای خود تأمین کنند.

با این حال، تهدیدات دریایی به طور فزاینده‌ای پیچیده و متنوع شده‌اند. این تهدیدات، زمانی که بر آسیب‌پذیری‌های موجود افزوده شوند، می‌توانند مشکلات و چالش‌های بزرگی برای قدرت‌های نوظهور و در حال شکل‌گیری ایجاد کنند. برای مثال، تنش‌های زیست‌محیطی، تغییرات اقلیمی، و تضادهای منافع در زمینه‌های اقتصادی و سیاسی از جمله مسائلی هستند که قدرت‌های نوظهور دریایی باید با آن‌ها دست و پنجه نرم کنند.

بنابراین، مسئله اصلی این تحقیق، شناسایی و تحلیل چالش‌های ناشی از تاثیرگذاری تهدیدات جدید بر روی آسیب‌پذیری‌های دریایی برای قدرت‌های نوظهور است. این چالش‌ها نه تنها به تهدیدات امنیتی مرتبط با دریاها مربوط می‌شود، بلکه ابعاد اقتصادی، سیاسی و محیط‌زیستی آن‌ها نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

مبانی نظری:

پیشینه شناسی:

رضا الهویردی‌زاده در فصلنامه‌ی ژئوپلیتیک در شماره‌ی ۳ پاییز سال ۱۴۰۲ مقاله‌ای دارد با عنوان بررسی و ارزیابی نظریه‌های قدرت دریایی و ارائه‌ی مدل نظری، او نتیجه گرفته است که در دو دهه‌ی اول قرن بیست و یکم، شاهد تغییرات و تحولات عظیمی در راهبرد دریایی کشورها، محیط ژئوپلیتیکی دریاها و نظام بین‌المللی هستیم. قدرت دریایی کشورها باید با این تحولات هماهنگ باشد. امروزه دیدگاه صرف نظامی از قدرت دریایی، با اهداف چندگانه و راهبرد دریایی و ملی کشورها هم‌خوانی ندارد. بررسی پیشینه‌ی نظریه‌های قدرت دریایی بیانگر آن است که این نظریه‌ها در قالب تشریح ماهیت قدرت دریایی، عوامل و عناصر آن و یا ارایه‌ی مدل بوده است. این تحقیق با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی، نظریه‌های قدرت دریایی را از لحاظ ساختار و محتوا، ارزیابی و عوامل و عناصر قدرت دریایی را در قالب مدل نظری پیشنهاد کرده است. یافته‌های تحقیق و مدل نظری حاصل از آن، نشان می‌دهد که قدرت دریایی از ۷ عامل یا مؤلفه: جغرافیایی و

سرزمینی؛ ژئوپلیتیکی؛ انسانی و اجتماعی؛ اقتصادی و صنعتی؛ نظامی؛ سیاسی و نهادی (داخلی و بین‌المللی)؛ فناوری و فن‌آوری اطلاعات، شکل یافته است. هر یک از این عوامل به تعدادی نماگر یا عناصر تقسیم می‌گردد. عوامل ۷ گانه قدرت دریایی با یکدیگر تعامل دارند و تفکیک آنان از یکدیگر سخت است؛ به عبارت دیگر قدرت دریایی محصول ترکیبی از اجزاء به هم پیوسته و خروجی عوامل ۷ گانه است. از نظر او این عوامل عبارتند از عوامل سرزمینی و جغرافیایی، عوامل ژئوپلیتیکی، عوامل فناوری، عوامل انسانی و اجتماعی، عوامل نظامی، عوامل اقتصادی و عوامل سیاسی.

تحقیقی در خصوص تغییرات اقلیمی در ۲۰۲۱ م در دانشگاه کمبریج انجام شده که نتایج آن حاکی از آن است که قدرت‌های دریایی در مواجهه با تهدیدات دریایی با چالش‌های متعددی روبرو هستند. این چالش‌ها شامل تهدیدات سنتی، غیرسنتی و محیطی می‌شود. برای مقابله با این تهدیدات، تقویت ناوگان نظامی، همکاری‌های بین‌المللی درپایه، اتخاذ سیاست‌های پایدار حاکمیتی، توسعه فرهنگ اقتصاد دریایی و آموزش نیروهای دریایی ضروری است.

سیاری، حبیب‌اله و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان بهره‌گیری از ظرفیت‌های سواحل مکران در راستای بسیج دریایی تلاش کرده‌اند تا ضمن برجسته ساختن نقش، جایگاه و کارکردهای سواحل مکران در بسیج دریایی برای دفاع از کیان ج.ا. ایران، جایگاه ویژه آن را در دفاع دریایی ناهمگون برجسته ساخته و کارکردهای آن را در این حوزه بیان نمایند تا از این طریق بتوان آب‌های ساحلی، منطقه نظارت، منطقه ویژه اقتصادی، فلات قاره و مناطق دریایی مورد علاقه را برای سلطه‌طلبان ناامن نموده و با بکارگیری بسیج دریایی و ناوگان غیرنظامی در کنار ناوگان نظامی، بر قدرت بازدارندگی نظام ج.ا. ایران افزود.

ژائو، ی. (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان امنیت دریایی در منطقه هند و اقیانوس آرام تهدیدات نوظهور و پاسخ‌های راهبردی به نتایج زیر دست یافته است: این مقاله به بررسی گسترش قدرت دریایی چین در منطقه اقیانوس آرام و هند پرداخته است. نویسنده به چالش‌های ناشی از رقابت‌های قدرت‌های بزرگ و نوظهور دریایی برای کنترل مسیرهای تجاری و منابع دریایی در

این منطقه اشاره می‌کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که چین به طور فزاینده‌ای در تلاش است تا بر نقش خود در امنیت دریایی منطقه تسلط یابد، و این تهدیدات امنیتی برای کشورهای نوظهور در حال رشد ایجاد می‌کند.

مفهوم شناسی:

جنگ دریایی: طرح‌ریزی و هدایت جنگ در دریا و به عبارتی طرح‌های دریایی به منظور دستیابی به پیروزی در دریا که شامل طرح‌ریزی و نحوه مبارزه، حرکت و نقل و انتقال نیروی دریایی که یک فرمانده را در بهره‌مندی از اصول جنگ موفق نموده و دشمن را فریب می‌دهد. (Bueger, 2015).

تهدیدات دریایی: تهدیدات دریایی^۱ به مجموعه‌ای از خطرات و چالش‌هایی اطلاق می‌شود که امنیت و ثبات دریاها و مناطق ساحلی را تهدید می‌کنند. (IPCC, 2021)؛ یا به عبارت دیگر، تهدیدات دریایی عبارت است از ویژگی‌ها، ملاحظات و واقعیت‌های بالقوه در محیط خارج از آب‌های داخلی یک کشور که ماهیتاً می‌تواند موجب کندی یا ممانعت از دستیابی به منافع و اهداف دریایی و به تبع آن منافع ملی یک کشور شود. (بیک، ۱۳۹۵: ۷۹)

آسیب‌پذیری دریایی: معمولاً آسیب‌پذیری از تجمیع ضعف‌های همجنس بر روی دارایی‌ها بوجود می‌آید. آسیب‌پذیری دریایی عبارت است از ویژگی‌ها، ملاحظات و واقعیت‌های بالفعل از محیط ساحل تا آب‌های سرزمینی یک کشور که ماهیتاً می‌تواند موجب کندی یا ممانعت از دستیابی به منافع و اهداف دریایی و به تبع آن منافع ملی یک کشور شود. (همان)

چالش: در این تحقیق منظور از چالش‌ها، ترکیب تهدیدات با آسیب‌پذیری‌های دریایی است که از فرمول بیک بهره گرفته شده است. (بیک‌بیلندی، ۱۳۹۸: ۷۵)

چالش‌ها = تهدیدات * آسیب‌پذیری‌ها^۲

1 - Maritime Threats

2- Ch = Threat * vulnerability

قدرت‌های دریایی نوظهور:

قدرت‌های دریایی نوظهور به کشورهایی اطلاق می‌شود که در حال تقویت و توسعه توانمندی‌های نیروی دریایی خود هستند و هدف آن‌ها، ایفای نقشی کلیدی در زمینه امنیت و ژئوپلیتیک دریایی است. این کشورها معمولاً با سرمایه‌گذاری‌های بیشتر در حوزه‌های دریایی و استفاده از فناوری‌های نوین در صدد گسترش نفوذ خود در دریاها و اقیانوس‌ها هستند (ژائو، ۲۰۱۹: ۱۲-۱۵).

قدرت دریایی:

قدرت دریایی عبارت است از مجموعه توانایی‌های یک ملت در استحصال منافع خویش از دریاها و اقیانوس‌ها، به کارگیری مناطق دریایی برای فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی در زمان صلح یا جنگ به منظور نیل به مقاصد و اهداف ملی. به عبارتی، قدرت دریایی همواره معنایی بیش از نیروی دریایی داشته و در برگیرنده‌ی مجموعه‌هائی از نیروهای سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و اجتماعی یک ملت است و تلفیقی از ناوگان جنگی و تجاری که قادر به عبور از اقیانوس‌ها بوده و از خدمات و پشتیبانی‌های لازم در پایگاه‌ها و بنادر گوناگون واقع در سواحل اقیانوس‌ها و دریاهای جهان بهره‌مند گردند، است. مؤلفه‌های قدرت دریایی عبارتند از:

ناوگان نظامی، ناوگان تجاری، صنایع، زیرساختها و علوم دریایی (سند راهبردی نداجا-۱۳۸۸) از دید ریچموند (1947)، قدرت دریایی نوعی قدرت ملی است که صاحب آن را قادر می‌سازد تا ارتش و تجارت خود را از دریاها و اقیانوس‌ها به کشورهای متحد و یا سرزمین‌هایی که در زمان جنگ به آن نیاز دارد، بفرستد و در عین حال، مانع از انجام این کار توسط دشمن گردد. «(به نقل از بیک‌بیلندی، ۱۳۹۵: ۸۴) به نظر ریچموند وظیفه دولتمردان، حفظ قدرت دریایی در زمان صلح و استفاده از آن در زمان جنگ به عنوان سلاح ملی است. حفظ قدرت دریایی در زمان صلح شامل: تعیین نقش نیروی دریایی در سیاست دفاع ملی، تصمیم‌گیری در مورد استانداردهای نیروی نظامی

دریایی در مقایسه با سایر نیروها، تأمین و نگهداری ابزارهای جنگی و پایگاه‌های لازم برای استفاده از آنان، کشتیرانی و دریانوردانی که ارتش (نیروی نظامی) و تجارت را حمل می‌کنند، (همان) تیل در تعریف مفهوم قدرت دریایی بر این دیدگاه است که مفهوم «قدرت» هم به عنوان ورودی بر ویژگی‌هایی که یک کشور و مردم را قدرتمند می‌کند، تأکید دارد (همانند داشتن قدرت نظامی و اقتصادی) و همچنین به عنوان خروجی، تأثیری که بر رفتار و کنش‌های کشورهای دیگر و سایر بازیگران می‌گذارد، تعریف می‌گردد. (Till, 2009:68)

خروجی قدرت دریایی، صرفاً قدرت مستقر در دریا و یا استفاده از دریا نیست، بلکه توانایی تأثیرگذاری بر رفتار دیگران و بازیگران عرصه‌ی دریایی، خشکی و هوایی است. در دکترین دریایی بریتانیا، قدرت دریایی «توانایی اجرای قدرت در دریا و از دریا برای تأثیرگذاری بر رفتار مردم یا روند حوادث» تعریف شده است (British Ministry of Defense, 2017a) مفهوم دریایی یک مفهوم گسترده است که بر اساس وابستگی دریایی یک کشور به آب‌های آزاد بنا شده است. قدرت دریایی شامل تعدادی از عناصر اقتصادی، سیاسی، نظامی و نفوذ است که از طریق توانایی یک کشور برای استفاده از دریا تحقق یافته است (Ministry of Defense, 2017b:3). (British

بنابراین منظور از قدرت دریایی، سطحی از توانایی و قابلیت کشورها در محیط‌های دریایی و اقیانوسی به‌منظور تأمین منافع ملی و اعمال اراده خود بر دیگران و تغییر رفتار سایر بازیگران سیاسی، منطبق با اهداف و راهبرد ملی و نظامی کشور صاحب قدرت دریایی است. در قرن جدید، کشورها حتی قدرتمندترین کشور دریایی، نمی‌توانند صرفاً با رویکرد ملی بر محیط دریاها حکمرانی کنند. دلایلی که این رویکرد فراملی را الزامی و یا توجیه می‌کند، زیاد است. گسترش تهدیدات جدید و معضلات زیست‌محیطی در محیط دریاها، نیاز کشورها به فعالیت‌های اقتصادی و ارتباطات امن از طریق دریاها، تغییر محیط دریا از فضای ناآرام و خشن (به تعبیر گذشتگان) به محیطی با کارکردهای متنوع، تسلط کشورها بر محیط دریاها (قلمروسازی دریایی) بر اساس قوانین بین‌المللی، گسترش دزدی دریایی و انواع گروه‌های جنایتکار بین‌المللی، کاربری تسلیحات

جدید دریایی توسط انواع بازیگران، تعدد بازیگران دولتی و غیردولتی در فضای آبی، تكثر منابع قدرت دریایی و بطور کلی تغییر محیط ژئوپلیتیکی دریاها، دلایلی هستند که کشورها را مجاب کرده است؛ نگاه فراملی به حوزه‌ی دریاها و قدرت دریایی داشته باشند. (Allahverdizadeh, and Karimi, 2023: 406-407)

وگنر (1989) در کتاب راهبرد دریایی جنگ جهانی بیان می‌کند که قدرت دریایی حاصل: ۱- موقعیت (پایگاه‌ها و موقعیت جغرافیایی و راهبردی)، ۲- ناوگان (عامل تاکتیکی) و ۳- تمایل راهبردی^۱ (اندیشه دریایی) یک جامعه به دریا است. وی استدلال می‌کرد که داشتن ناوگان دریایی، اگر همراه با موقعیت راهبردی مناسب ناوگان برای تأثیرگذاری بر تجارت دشمن نباشد، مفهومی ندارد. او برای قدرت دریایی یک فرمول ارائه داده است (به نقل از بیک‌بیلندی، ۱۳۹۵: ۸۵) در فرمول وگنر، قدرت دریایی کشورها، برآیند هم‌افزایی ناوگان دریایی، پایگاه‌ها و اندیشه‌ی دریایی است.

قدرت دریایی = (ناوگان دریایی) * (موقعیت جغرافیایی و راهبردی پایگاه‌ها) * (اندیشه‌ی دریایی) (همان)

وگنر از فرمول ضرب استفاده کرده است، زیرا او معتقد است اگر هریک از سه متغیر اشاره شده نزدیک به صفر باشد، حاصل نیز به صفر نزدیک می‌شود.

موریس (1987) در کتاب خود با عنوان گسترش نیروی دریایی کشورهای جهان سوم رابطه‌ی بین وضعیت نیروی دریایی و پایگاه قدرت ملی را تجزیه و تحلیل کرده است. موریس از میان‌سی و هشت شاخص قدرت ملی، از هشت شاخص یاد می‌کند که به شدت با رتبه نیروی دریایی^۲ کشورهای جهان سوم مرتبط است. این هشت عنصر عبارتند از: حجم جمعیت، مساحت سرزمین، تولید نفت ساحلی، حجم تولید ناخالص ملی، حجم نیروهای مسلح، صنعت تسلیحات داخلی، تولید تسلیحات مجاز و سطح فنآوری دریایی. از دید موریس، ده شاخص دیگر وجود دارد که

¹ - Strategic will

² Naval Ranking

قابل توجه هستند، اگرچه کمتر قوی هستند. این شاخص‌ها عبارتند از: مساحت منطقه ۲۰۰ مایلی دریا، حجم ماهیگیری، هزینه‌های دفاعی به عنوان بخشی از هزینه‌های دولت، نسبت بین نیروهای مسلح و جمعیت، حجم تجارت اسلحه و چند مورد از شاخص‌های تسلیحات دریایی جهان سوم (همانند: داشتن زیردریایی دیزلی یا الکتریکی) (Morris, 1997: 85-87).

قدرت دریایی در شرایط کنونی:

امروزه قدرت دریایی جنبه‌های مختلفی دارد و قدرت نظامی دریایی در ذیل قدرت دریایی قرار می‌گیرد. نگرش دریایی سنتی، عمدتاً بر جنبه‌های فنی، تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی جنگ دریایی تمرکز داشت و در این رویکرد، قدرت دریایی بیشتر شامل بُعد نظامی دریا بود. (Booth, 2024: 76) در زمان حاضر، قدرت دریایی از مفهوم صرف نظامی که مربوط به دوره‌ی پیش از جنگ سرد و جنگ‌های جهانی اول و دوم و حتی اوایل سال ۲۰۰۰ بود، رهایی یافته است. (Ibid: 79) قدرت دریایی مفهومی فراگیر است که تمامی جنبه‌های استفاده از دریا، قدرت سخت و نرم دریایی و قدرت هوشمند دریایی را دربر می‌گیرد. قدرت دریایی شامل ابعاد نظامی، اقتصادی، دفاعی - امنیتی، سیاسی و فناوری است. در عین حال، احصاء قدرت دریایی به منزله‌ی ورود کشور به رهبری در عرصه‌ی منطقه‌ای و جهانی است. در سلسله مراتب قدرت منطقه‌ای و جهانی، قدرت دریایی ماهیتی ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی دارد. به عبارت دیگر، قدرت دریایی ابزاری برای رسیدن کشورها به اهداف و منافع ملی است. کشورهای دریاپایه نمی‌توانند از لحاظ نظامی رشد یابند؛ مگر اینکه توجه به قدرت دریایی در اولویت راهبرد ملی و نظامی آن‌ها باشد. (اله‌ویردی زاده، ۱۴۰۲) در عین حال احصاء قدرت اقتصادی برای کشورها و حفظ آن، نیاز به قدرت دریایی را الزامی می‌کند تا از منافع کشورها در محیط دریایی حمایت نماید. در واقع، زنجیره‌ی اقتصادی کشورهای ساحلی می‌تواند از تولید و مبادله تا مصرف بر محیط‌های دریایی وابسته باشد. محیط ساحلی، بنادر، کمرگ و نقاط کنترل دریایی، مسیرها و شبکه‌های حمل و نقل دریایی، کشتی‌ها و ابزارهای حمل و نقل دریایی و نیروی انسانی ماهر (برای استفاده در زمان جنگ و صلح)، جملگی حلقه‌های زنجیر اقتصاد دریایی کشورها هستند. (همان) (Booth, 2024) این

اقتصاد دریایی برای رشد و شکوفایی و حفظ امنیت خود، نیاز به قدرت دریایی دارد. با عنایت به اینکه بیش از ۹۰ درصد تعاملات و حجم اقتصادی کشورها از طریق محیط دریایی انجام می‌گیرد، قدرت دریایی نقش اساسی در این تعاملات اقتصادی ایفاء می‌نماید. قدرت دریایی کشورها همانند قدرت ملی، ماهیتی نسبی دارد و به طور مطلق نمی‌توان کشورها را با یکدیگر مقایسه کرد. برخی کشورها همانند چین ممکن است در عرصه‌ی تجارت و حمل و نقل دریایی، بنادر دریایی، کانتینرها و ناوگان تجاری از قدرت بالایی برخوردار باشد، در مقابل کشور دیگری همانند ایالات متحده در حوزه‌ی ناوگان نظامی ابزارهای نظامی دریایی (سطحی، زیرسطحی و فضای بالای دریا) ایجاد ائتلاف‌های دریایی با شرکای بین‌المللی پایداری دریایی و عملیات و رزمایش دریایی، قدرت بالایی داشته باشد. حتی حضور قدرت دریایی در عرصه‌ی مکانی نیز نسبی است؛ با توجه به تغییر در راهکشنها و راهبردهای نظامی و غیرنظامی دریایی و پیشرفت فناوری در سده‌ی بیستم، کشورها و سایر بازیگران دریایی (دولتی و غیردولتی)، در سطح، زیرسطح دریا و فضای بالای دریا، با انواع تسلیحات نظامی حضور دارند و همانند گذشته امکان فرماندهی مطلق دریایی وجود ندارد.^۱ همچنین در قرن بیست و یکم، نیروی دریایی از فناوری‌های مرتبط با انقلاب در امور نظامی^۲، استقبال کرده و از آنها بهره‌مند شده‌اند. پیشرفت‌های سریع در فناوری نظامی، تأثیر قابل توجهی بر نیروی دریایی و توانمندی‌های دریایی کشورها گذاشته است. (Allahverdizadeh & et al, 2017: 30) نیروی دریایی ابزار اجرایی قدرت دریایی کشورها است. در سده‌ی گذشته کاربرد نیروی دریایی بیشتر در جنبه‌های نظامی و حمایت از ناوگان تجاری بود. تحولات اخیر در ژئوپلیتیک دریاها، کشورها را مجاب کرده است که از نیروی دریایی با اهداف متفاوت نظامی،

^۱ - فناوری نظامی دریایی بین بازیگران دریایی (دولتی و غیردولتی) رویه عمومی به‌خود گرفته است و در زمان کنونی معمولاً از حضور چابک قدرت نظامی دریایی در مکان و زمان صحبت می‌گردد به عبارتی کنترل واقع‌بینانه که به مکان و زمان محدود در عرصه دریاها اشاره دارد (Cable, 1985: 37).

حفاظتی، سیاسی، اقتصادی و دیپلماتیک استفاده نمایند. در سده اخیر نیروی دریایی علاوه بر نقش نظامی می‌تواند در زمان صلح طیفی از نقش‌های پلیسی و دیپلماتیک از جمله برقراری نظم در دریا، حفظ امنیت دریایی، دیپلماسی نیروی دریایی، حفظ منابع دریایی، اطمینان از ترانزیت و عبور ایمن کالاهای و مردم در دریا، محافظت از مرزها و قلمروهای دریایی، حمایت از حاکمیت دریایی، نجات افراد در معرض خطر و جلوگیری از سوء استفاده از اقیانوس‌ها را انجام دهد. قبل از جنگ سرد به دلیل تسلط رویکرد نظامی بر محیط دریا، ناوگان نظامی عمدتاً در مقیاس بزرگ و از نوع ناوگان آب‌های آزاد بودند. (Ibid)؛ تمایل کشورها در دهه‌های اخیر به داشتن ناوگان نظامی کوچک در کنار ناوگان بزرگ، نشان از عزم کشورها به داشتن ناوگان دریایی چابک با انعطاف-پذیری بالا و بر عهده گرفتن نقش‌های متعدد برای انطباق با شرایط جدید است. ناوگان نظامی چابک، آمادگی بیشتری برای برخورد با تهدیدات جدید دارد. انواع تهدیدات جدید همانند: عملیات تروریستی، دزدی دریایی، به کارگیری تسلیحات مدرن توسط گروه‌های شبه‌نظامی و نبردهای نامتقارن در محیط دریایی، کشورها را مجاب کرده است که ناوگان نظامی چابک با تحرک بالا و انعطاف‌پذیر داشته باشند تا با تهدیدات جدید مقابله نمایند و در زمان صلح از این ناوگان در راستای سیاست‌های دریایی زمان صلح استفاده نمایند. (اله‌وردی زاده، ۱۴۰۲)

باید قبول کرد که محیط‌های دریایی در مقایسه با محیط‌های خشکی، از نظر حقوقی و عملیاتی قابلیت کنترل پایینی داشته و از نظر امنیتی استحکام محیط‌های خشکی را ندارند. جریان حمل و نقل در محیط‌های دریایی با تهدیدات امنیتی زیادی مواجه است و گستره‌ی این تهدیدات در دوره‌ی بعد از جنگ سرد بیشتر شده است. ماهیت تهدیدات دریایی و نحوه‌ی مقابله با آن، با دوره‌ی جنگ سرد متفاوت است. تهدیدات دریایی در عصر جدید چند بُعدی است. ماهیت طبیعی و انسانی تهدیدات دریایی موجب شده است که تنظیم فهرستی از آن با توجه به مناطق جغرافیایی، نیازی مبرم باشد. ماهیت تهدیدات جدید همانند دوران جنگ سرد، دولت محور نبوده و صرفاً دولت متخاصم و رقیب روبه‌رو نیست، بلکه تنوعی از بازیگران تهدیدکننده‌ی امنیت، از دولت‌ها تا سازمان‌های جنایی و گروه‌های نظامی و شبه نظامی در محیط دریایی مشاهده می‌گردد. (Chalk,

(265: 2022؛ امروزه رویارویی با تهدیدات امنیت دریایی، صرفاً دولت محور نیست و نیاز به ائتلاف و همیاری در عرصه‌ی دریا باید بیش از پیش مورد توجه دولت‌ها قرار گیرد. در عین حال، محدود کردن تهدیدات دریایی فقط با ابزار نظامی مقدور نیست و اقدامات حقوقی و قانونگذاری مناسب در محیط‌های دریایی، اقدامات دیپلماتیک و بازدارنده، تشکیل ائتلاف‌های بین‌المللی دریایی، همکاری‌های علمی و حتی اعطای کمک مالی به کشورهای کمتر توسعه یافته ساحلی (همانند سومالی)، در کنار اقدامات پلیسی و حتی نظامی باید مورد امعان‌نظر دولت‌های ذینفع قرار گیرد. (سیاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۴)

ملاحظات بین‌المللی، نقشی مهم در توانایی‌های دریایی کشورها دارد. ارتباطات بین‌المللی کشورها و قرار گرفتن آنان در ائتلاف‌های بین‌المللی و حمایت کشورهای دوست در قالب حمایت مالی، فناوری‌های و یا پشتیبانی سیاسی و دیپلماتیک، ساختار نظام بین‌المللی و رقابت‌های مبتنی بر منافع ملی، اقتصاد به هم‌پیوسته‌ی جهانی و نیازهای امنیتی و دفاعی بر تحرکات دریایی تأثیر گذاشته است. (Bueger. 2017: 57)؛ قدرت دریایی باید بر کارکردهای متنوع دریایی نگاه گسترده و ژرف داشته باشد. با توجه به محیط بالنسبه آزاد دریاها از لحاظ حقوقی، نقش دریاها در تولید ثروت و توسعه‌ی اقتصادی کشورها، وابستگی غذایی روزافزون مردمان به دریا، تعدد بازیگران دریایی، انعطاف‌پذیری جغرافیای دریایی و ملاحظات امنیت دریایی، موجب شده است که عرصه‌ی دریایی به مراتب پیچیده‌تر گردد. با اذعان به رقابت کشورها برای تسلط و حاکمیت بر ابعاد سرزمینی، اقتصادی و منابع دریا، نه تنها شاهد تنش‌های سیاسی و نظامی بین کشورها هستیم، بلکه مزیت دریاها در معرض نابودی قرار گرفته است و شاهد تخریب زیستگاه‌های حیات جانوری و گیاهی دریاها و اقیانوس‌ها هستیم. فعالیت‌های نظامی دریایی، متأثر از قلمروسازی دریایی کشورها، قراردادها و کنوانسیون‌های بین‌المللی شده است. رزمایش‌های نظامی، تمرین دریایی و آزمایش تسلیحات نظامی در مناطق انحصاری - اقتصادی و دریاهاى آزاد انجام می‌گیرد. (اله‌ویردی زاده، ۱۴۰۲) ضمن اینکه کنوانسیون بین‌المللی حقوق دریاها، با توجه به اینکه مربوط به شرایط صلح است. قوانین و نظارت بین‌المللی هم بر فعالیت نظامی کشورهای دریایی محدود است. خیلی

از فعالیت‌های نظامی و شرایط اجرایی آن مبهم است و یکی از تنش‌ها و اختلاف کشورها مربوط به فعالیت‌های نظامی در دریاها و ماهیت این فعالیت‌ها است. بنابراین کارکرد نظامی دریا باید همراه با کارکرد اقتصادی، سرزمینی (قلمروسازی دریایی)، امنیتی و ارتباطی آن، در ارزیابی قدرت دریایی کشورها مورد ملاحظه قرار گیرد. (همان)

واقعیت امر این است که؛ هیچ قدرت دریایی نمی‌تواند بدون ارتباط با عرصه‌ی خشکی به اهداف خود برسد. قدرت دریایی برای همیشه نمی‌تواند بر روی آب و بدون ارتباط با خشکی دوام آورد. تأمین احتیاجات نیروی دریایی، دولت‌ها را ناگزیر می‌کند که به محیط خشکی وابسته باشند. تأمین نیازهای غذایی، سوخت، تعمیر و راه‌اندازی مجدد تسلیحات و ناوگان جنگی و همچنین نیازهای زیستی و فیزیولوژیک انسان برای ارتباط با خشکی، مواردی هستند که قدرت دریایی را ملزم به ارتباط با عرصه‌ی خشکی می‌کند در واقع تمامی منابع قدرت دریایی ناشی از خشکی است. لذا می‌توان گفت قدرت خشکی و قدرت دریایی مکمل یکدیگر هستند (Chalk, 2022: 269)؛

بنابراین قدرت دریایی فقط برای اعمال قدرت در محیط دریایی نیست. بلکه استفاده از محیط دریایی برای تأثیرگذاری بر تحولات خشکی و حتی هوایی است. درواقع اثربخشی راهبردی قدرت دریایی بستگی به نقاط قوت و ضعف بازیگران دریایی دارد. پس می‌توان گفت که قدرت دریایی در سطح جهانی باید با سایر قدرت‌های خشکی، هوایی و فضایی پیوند راهبردی داشته باشد. همین عامل باعث شده است که قدرت دریایی در سطح راهبردی از رویکرد صرفاً ملی به رویکرد فراملی تغییر یافته است.

تهدیات دریایی موثر بر قدرت‌های دریایی در حال شکل‌گیری از نگاه صاحب‌نظران:^۱

- دزدان دریایی،
- رقابت‌های ژئوپلیتیکی برای قلمروسازی در عرصه دریاها، اقیانوس‌ها و قطبین؛ (مانند رقابت کشورهایمانند چین، آمریکا و روسیه در دریاها، به ویژه در مناطق استراتژیک و آبراه‌ها)؛

^۱ جهت دسترسی به اصل مصاحبه‌ها رک به پیوست شماره یکم رساله دانشجو حسین شریفی نسب با عنوان راهبردهای بسیج قدرت دریایی برای مقابله با تهدیدات دریاپایه، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع

- قاپچاق کالا، اسلحه و مواد مخدر در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛
- رقابت بر سر کسب منابع غذایی دریایی و صیدهای بی‌رویه؛
- انجام رزمایش‌های دریایی نظامی؛
- تست کردن سلاح‌ها کشنده نظامی و حتی غیر متعارف در عرصه اقیانوس‌ها؛
- مین‌ریزی دریایی و رها شدن تعداد زیادی از آنها در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛
- شرایط اقلیمی خطرناک مثل بارش باران‌های شدید، طوفان‌های بسیار خطرناک در وسط اقیانوس‌ها؛
- تخصصات نظامی در سطح و زیرسطح دریا و اقیانوس‌ها؛
- اختلافات بر سر مالکیت جزایر و آب‌های سرزمینی، مانند مناقشات در دریای چین جنوبی و خلیج فارس؛
- فناوری‌های دریایی (استفاده از کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم‌های رایانه‌ای شناورهای دریایی، تروریسم دریایی، تخریب محیط زیست دریایی، برداشت بی‌رویه و بیش از حد از منابع آذیان دریایی و...)

آسیب‌پذیری برخی از قدرت‌های دریایی نوظهور:

- نداشتن زیرساخت‌های حیاتی و بندرگاهی در برخی از کشورهای دریاپایه؛
- نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛
- تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیر سطحی و کمبود استقبال نخبگان؛
- عدم توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛
- دیپلماسی ضعیف دریایی و سیاست‌های غلط دریایی حکمرانان؛
- خصوصیات ملی (اگر مردم یک کشور علی‌رغم داشتن یک موقعیت دریایی، علاقه‌مند به دریانوردی و بازرگانی با ملل دیگر نباشند، قدرت بزرگ دریایی ایجاد نمی‌شود)؛
- مرز ساحلی کوتاه؛

- ضعف در صنایع دریایی
- ضعف در قوانین و مقررات دریایی (نداشتن چارچوب قانونی کارآمد برای مدیریت فعالیت‌های دریایی، فساد اداری و ناتوانی در بهره‌برداری از منابع دریایی مانند ماهیگیری و منابع بیولوژیک، نفت و گاز)
- رویکرد نامطلوب حکمرانان به توسعه‌ی دریامحور.
- عدم بهره‌گیری از مزیت‌ها و موقعیت ژئوپولیتیک کشورها.
- فقدان نظام امنیتی فراگیر بین کشورهای حاشیه‌ای و...

روش‌شناسی تحقیق (Btitr12):

تحقیق حاضر با استفاده از مجموعه داده‌های کمی و کیفی صورت گرفته است. نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و موردی زمینه‌ای با رویکرد آمیخته می‌باشد. قلمرو مکانی جمع‌آوری داده، جمهوری اسلامی ایران بوده و ابزار گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و پیمایشی (پرسشنامه و مصاحبه با خبرگان) می‌باشد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها مرتبط با تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های قدرت دریایی با استفاده از آزمون ضریب تی‌تک نمونه‌ای و با سطح اطمینان ۹۵ درصد به وسیله نرم افزار spss بوده است. جامعه آماری برای تایید این داده‌ها ۵۶ نفر از استادان دانشگاه، دانشجویان دکتری ژئوپلیتیک و علوم دفاعی راهبردی، سازمان کشتیرانی، سازمان بنادر و دریانوردی و گمرک برآورد شد. لذا روش نمونه‌گیری به صورت تمام شمار و هدفمند است. جهت سنجش روایی ابزار اندازه‌گیری این پژوهش از روایی محتوایی (صوری و منطقی) با استفاده از نظرات و دیدگاه‌های ۱۲ نفر از اساتید و متخصصان حوزه‌ی قدرت دریایی و تهدیدات دریایی استفاده شده است. چون کلیه گویه‌ها ضریب C.V.R بالاتر از ۵۹ صدم را دارند پس کلیه گویه‌ها روایی مناسبی را کسب کرده‌اند.

برای تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده گردیده است. که برای تهدیدات دریایی ۰/۹۳ که پایایی بسیار بالایی دارد و برای داده‌های مرتبط با آسیب‌پذیری الفا ۰/۸۸ بدست آمده که بیانگر پایایی بسیار خوبی است. برای بدست آوردن، چالش‌های قدرت دریایی از ترکیب

تهدیدات با آسیب‌پذیری‌های متناظر به وسیله تکنیک دلفی با استفاده از ۱۵ نفر خبره در دانشگاه عالی دفاع ملی انجام شده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق:

الف) تهدیدات دریایی: از همپوشانی ادبیات و مصاحبه‌های انجام شده تهدیدات موثر بر قدرت دریایی برابر جدول زیر احصا شده است. نتیجه‌ی داده‌های پرسشنامه در قالب جدول شماره ۱

نشان داده شده است. جدول شماره ۱: تجزیه و تحلیل تهدیدات دریایی

ردیف	تهدیدات	میانگین	ضریب - T	سطح معناداری
۱	دزدان دریایی،	۴	۱۵.۳	۰.۰۰۰
۲	تروریسم دریایی،	۳.۷	۱۱.۶	۰.۰۰۰
۳	رقابت‌های ژئوپلیتیکی برای قلمروسازی در عرصه دریاها، اقیانوس‌ها و قطبین	۴.۲	۹.۶	۰.۰۰۰
۴	دشوار بودن عملیات‌های دریایی (در حوزه رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی)	۴.۶	۱۴.۷۳	۰.۰۰۰
۵	قاچاق کالا، اسلحه و مواد مخدر در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛	۴.۶	۱۴.۸	۰.۰۰۰
۶	رقابت بر سر کسب منابع غذایی دریایی و صید-های بی رویه؛	۴.۶	۱۴.۵	۰.۰۰۰
۷	انجام رزمایش‌های مشترک دریایی نظامی (مربوط به یک کنشگر)؛	۴.۵	۱۴.۵	۰.۰۰۰
۸	تست کردن سلاح‌ها کشنده نظامی و حتی غیر متعارف در عرصه اقیانوس‌ها؛	۴.۷	۱۴.۷۵	۰.۰۰۰
۹	مین‌ریزی دریایی و رها شدن تعداد زیادی از آنها در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛	۴.۶	۱۴.۵۶	۰.۰۰۰
۱۰	شرایط اقلیمی خطرناک در وسط دریاها و اقیانوس‌ها؛	۴.۳	۹.۷	۰.۰۰۰
۱۱	تخصیصات نظامی در سطح و زیر سطح دریا و اقیانوس‌ها؛	۴.۶	۱۴.۴۵	۰.۰۰۰
۱۲	اختلافات بر سر مالکیت جزایر و آب‌های سرزمینی	۴.۵	۱۴.۳۹	۰.۰۰۰

ردیف	تهدیدات	میانگین	ضریب - T	سطح معناداری
۱۳	فناوری‌های دریایی (استفاده از کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم رایانه‌ای شناورهای دریایی)؛	۴.۶	۱۴.۹۷	۰.۰۰۰
۱۴	محدود بودن قوانین بین‌المللی بر فعالیت‌های نظامی دریایی کشورها	۴.۷	۱۴.۷	۰.۰۰۰
۱۵	ائتلاف‌های نظامی دریایی و انجام عملیات‌های مرکب دریایی	۴.۳	۹.۴	۰.۰۰۰
۱۶	اتصال عملیات‌های دریایی به خشکی و هوایی	۴.۵	۱۴.۲۳	۰.۰۰۰

جدول بالا نشان می‌دهد با توجه به اینکه کلیه ضرایب تی بالای ۱.۹۶ می‌باشد، بنابراین تمامی تهدیدات دریایی احصایی حاصل از همپوشانی ادبیات و مصاحبه‌های تحقیق بر قدرت دریایی در حال شکل‌گیری نقش‌آفرین هستند.

ب) آسیب‌پذیری‌های دریایی: از همپوشانی ادبیات و مصاحبه‌های انجام شده آسیب‌پذیری‌های دریایی موثر بر شکل‌گیری قدرت‌های دریایی در حال ظهور برابر جدول زیر احصا شده است. نتیجه داده‌های پرسشنامه ۵۶ نفره در قالب جدول شماره ۲ نشان داده شده است.

جدول شماره ۲: تجزیه و تحلیل تهدیدات دریایی

ردیف	آسیب‌پذیری	میانگین	ضریب T	سطح معناداری
۱	نداشتن زیرساخت‌های حیاتی و بندرگاهی در برخی از کشورهای دریاپایه؛	۴.۶	۱۳.۴	۰.۰۰۰
۲	نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛	۴.۷	۱۳.۴	۰.۰۰۰
۳	تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیر سطحی و کمبود استقبال نخبگان؛	۴.۳	۱۲.۵	۰.۰۰۰
۴	توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛	۴.۸	۱۳.۳	۰.۰۰۰
۵	دیپلماسی ضعیف دریایی	۴.۵	۱۳.۴	۰.۰۰۰
۶	خصوصیات ملی کشورها	۴.۷	۱۳.۶	۰.۰۰۰
۷	مرز ساحلی کوتاه؛	۴.۷	۱۳.۵	۰.۰۰۰
۸	ضعف در صنایع دریایی	۴.۵	۱۳.۴	۰.۰۰۰

ردیف	آسیب پذیری	میانگین	ضریب T	سطح معناداری
۹	ضعف در قوانین و مقررات دریایی کشورها	۴.۶	۱۳.۲	۰.۰۰۰
۱۰	سیاست های غلط دریایی حکمرانان و فهم نادرست از اقتصاد دریا	۴.۷	۱۳.۲	۰.۰۰۰
۱۱	نگرش سستی به دریا	۴.۴	۱۰.۹	۰.۰۰۰

جدول بالا نشان می دهد با توجه به اینکه کلیه ضرایب تی بالای ۱.۹۶ می باشد، پس تمامی آسیب پذیری های دریایی احصایی حاصل از همپوشانی ادبیات و مصاحبه های تحقیق بر قدرت دریایی در حال شکل گیری نقش آفرین هستند. لازم به ذکر است از نگاه جامعه ی ۱۲ نفره ی آماری در روایی محتوی، سیاست های غلط حکمرانی در حوزه ی دریا با قوانین و مقررات اشتباه دریایی متفاوت است. سیاست های غلط حکمرانی یا فهم نادرست اقتصادی یکی شده و این گویه در دو گزینه ی جدا مورد سنجش قرار گرفت.

چالش های قدرت های دریایی در حال شکل گیری:

در این تحقیق چالش عبارت است تهدید ضرب در آسیب پذیری به این ترتیب که تهدیدات از آسیب پذیری ها بوجود می آیند و آسیب پذیری ها نیز از ضعف ها ناشی می شوند و ضعف ها هم بر روی دارایی ها قرار می گیرند و

- برای کسب چالش ابتداء یک جلسه ای در مورخه ۱۴۰۳/۴/۳ در دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده ی دفاع با حضور ۱۵ نفر استادان، دانشجویان دکتری و تعدادی از صاحب نظران حوزه ی دریایی از نداجا و سازمان کشتیرانی برگزار گردید.

در مرحله ی بعد چالش هایی که حاصل از ترکیب تهدیدات و آسیب پذیری حوزه ی دریایی به دست آمده بود، در قالب تز مطرح شد.

بین تزه های ارائه شده ی محقق و انتی تزه های استادان و صاحب نظران مدعو، سنتز مورد توافق محقق و جامعه ی خبره ی حاضر در جلسه؛ چالش های قدرت دریایی کشورهای در حال شکل گیری قدرت دریایی برابر جدول ذیل نهایی گردید:

جدول شماره ۳: چالش‌های قدرت‌های دریایی در حال شکل‌گیری:

ردیف	تهدیدات	آسیب‌پذیری‌ها	چالش = تهدیدات در آسیب‌پذیری
۱	دزدان دریایی، تروریسم دریایی، قاچاق کالا، انسان و اسلحه، استفاده از کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم رایانه‌ای شناورهای دریایی؛	تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیر سطحی و کمبود استقبال نخبگان؛ ضعف در صنایع دریایی	ناامنی در تجارت و ترانزیت کالا، افزایش هزینه‌های بیمه ترانزیت کالا در دریا، افزایش هزینه‌های ایمنی و امنیتی شناورها
۲	انجام رزمایش‌های دریایی نظامی؛ تست کردن سلاح‌ها کشته نظامی و حتی غیر متعارف در عرصه اقیانوس‌ها؛ مین‌ریزی دریایی و رها شدن تعداد زیادی از آنها در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛ تخصص نظامی دریایی	توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛ صنایع و فناوری دریایی ضعیف، نداشتن نیروی انسانی کارآمد و متخصص، ضعف در توسعه و تحقیقات دریایی، نگرش سستی به دریا	افزایش هزینه توان رزم دریایی خصوصاً هزینه‌های لجستیکی، افزایش ریسک مبارزه با تهدیدات نظامی دریای پایه، محدودیت در تحرک و توان عملیاتی، وابستگی پشتیبانی به پایگاه-های خارجی، خستگی خدمه در عملیات‌های طولانی دریایی در صورت اجبار به انجام آن، تخریب اکوسیستم دریاها و اقیانوس‌ها
۳	تخاصمات نظامی در سطح و زیر سطح دریا و اقیانوس‌ها، ائتلاف‌های نظامی دریایی و انجام عملیات‌های مرکب دریایی	سیاست‌های غلط در حکمرانی دریایی، قوانین و مقررات ناکارآمد، نگرش سستی به دریا، عدم علقه مردم یک سرزمین به دریا و فهم نادرست از اقتصاد دریایی	تضعیف ثبات منطقه‌ای، تشدید درگیری‌های و اختلافات، کاهش رشد اقتصاد دریایی، افزایش هزینه‌های تجارت دریایی و وابستگی این تجارت به ظرفیت‌های دریایی خارجی، جایجای جمعیت ساحلی و ناامنی‌های ناشی از درگیری‌های نظامی دریایی
۴	رقابت‌های ژئوپلیتیکی برای	سیاست‌های غلط در	بی‌ثباتی حقوقی و کاهش

ردیف	تهدیدات	آسیب پذیری ها	چالش = تهدیدات در آسیب پذیری
	قلمروسازی در عرصه دریاها، محدود بودن قوانین بین المللی بر فعالیت های نظامی دریایی کشورها	حکمرانی دریایی، نگرش سنتی به دریا و دیپلماسی ضعیف دریایی	اعتماد بین المللی و تشدید اختلافات بر سر مالکیت جزایر، تشدید اختلافات بر سر منابع بیولوژیک و نفت و گاز در بستر دریا
۵	وابستگی (اتصال) عملیات های دریایی به فضای خشکی و هوایی، شرایط اقلیمی خطرناک در وسط دریاها و اقیانوس ها	نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛ مرز ساحلی کوتاه؛	محدودیت در دسترسی و رقابت پذیری دریایی، محدودیت در توسعه صنایع دریایی و توسعه زیرساخت های بندری، محدودیت در پشتیبانی عملیاتی در آب های دور دست
۶	رقابت بر سر کسب منابع غذایی دریایی و صیدهای بی رویه؛ وابستگی (اتصال) عملیات های دریایی به فضای خشکی و هوایی	نگرش سنتی به دریا، فهم غلط از منابع اقتصادی دریایی، قوانین و مقررات ناکارآمد و فساد اداری	تشدید فقر در جمعیت ساحلی، تخریب زیستگاه های دریایی، تضعیف همکاری های بین المللی در مدیریت برداشت منابع مشترک

نتیجه گیری و پیشنهاد:

الف - نتیجه گیری:

- تهدیدات دریایی موثر بر قدرت های دریایی در حال شکل گیری:

۱. دزدان دریایی،
۲. تروریسم دریایی،
۳. رقابت های ژئوپلیتیکی برای قلمروسازی در عرصه دریاها، اقیانوس ها و قطبین
۴. دشوار بودن عملیات های دریایی (در حوزه رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی)
۵. قاچاق کالا، اسلحه و مواد مخدر در عرصه دریاها و اقیانوس ها؛

۶. رقابت بر سر کسب منابع غذایی دریایی و صیدهای بی رویه؛
۷. انجام رزمایش‌های مشترک دریایی نظامی (مربوط به یک کنشگر)؛
۸. تست کردن سلاح‌ها کشنده نظامی و حتی غیر متعارف در عرصه اقیانوس‌ها؛
۹. مین‌ریزی دریایی و رها شدن تعداد زیادی از آنها در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛
۱۰. شرایط اقلیمی خطرناک در وسط دریاها و اقیانوس‌ها؛
۱۱. تخصصات نظامی در سطح و زیر سطح دریا و اقیانوس‌ها؛
۱۲. اختلافات بر سر مالکیت جزایر و آب‌های سرزمینی؛
۱۳. فناوری‌های دریایی (استفاده از کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم رایانه‌ای شناورهای دریایی)؛
۱۴. محدود بودن قوانین بین‌المللی بر فعالیت‌های نظامی دریایی کشورها؛
۱۵. ائتلاف‌های نظامی دریایی و انجام عملیات‌های مرکب دریایی؛
۱۶. اتصال عملیات‌های دریایی به خشکی و هوایی؛

- آسیب‌پذیرهای دریایی موثر بر قدرت‌های دریایی در حال شکل‌گیری؛

۱. نداشتن زیرساخت‌های حیاتی و بندرگاهی در برخی از کشورهای دریاپایه؛
۲. نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛
۳. تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیرسطحی و کمبود استقبال نخبگان؛
۴. عدم توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛
۵. دیپلماسی ضعیف دریایی؛
۶. خصوصیات ملی کشورها
۷. مرز ساحلی کوتاه؛
۸. ضعف در صنایع دریایی؛
۹. ضعف در قوانین و مقررات دریایی کشورها؛

۱۰. سیاست‌های غلط دریایی حکمرانان و فهم نادرست از اقتصاد دریا؛

۱۱. نگرش سنتی به دریا؛

- چالش‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری قدرت‌های دریایی نوظهور:

واقعیت امر این است زمانی که یک قدرت دریایی در توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛ صنایع و فناوری دریایی، نداشتن نیروی انسانی کارآمد و متخصص، ضعف در توسعه و تحقیقات دریایی آسیب‌پذیر باشند و از طرفی تخاصمات نظامی دریایی در حال شکل‌گیری بوده یا سایر قدرت‌های دریایی در حال رزمایشات و تست سلاح‌های دریایی باشند این دو می‌توانند چالش‌های همانند افزایش هزینه توان رزم دریایی خصوصاً هزینه‌های لجستیکی (شناورها در آب‌های فرا دور به دلیل فاصله زیاد از پایگاه مادر و پشتیبانی، ممکن است محدودیت‌های در تامین سوخت، مهمات و قطعات یدیکی مواجه شوند و همین امر می‌تواند توانایی‌های آنها را برای مأموریت‌های طولانی مدت یا تغییر سریع موقعیت کاهش دهد. در این صورت ناچاراً کنشگر مجبور خواهد بود پشتیبانی شناور خود را به پایگاه‌های خارجی موکول کند که این مهم قدرت دریایی آن کشور را زیر سؤال می‌برد، واقعیت امر این است که پشتیبانی از شناورها در آب‌های فرادور نیاز به منابع بیشتری دارد از جمله ناوگان پشتیبانی، هواپیماهای سوخت رسان، تدارکات پزشکی و غیره دارد و این موضوع هزینه‌های عملیاتی را به شدت افزایش داده و کشورهای فاقد این ظرفیت‌ها توان ماندگاری بالا یا ایجاد پایگاه‌ها در آب‌های فرادور را نخواهند داشت.)

افزایش ریسک مبارزه با تهدیدات نظامی دریای پایه در صورت بروز مشکل فنی یا نیاز به تعمیرات تخصصی، در صورتی که شناور خود اتکا نباشد به دلیل فاصله زیاد از ساحل زمان زیادی برای دریافت کمک نیازمند است و این مهم می‌تواند عملیات را مختل یا به تاخیر اندازد. و این مهم باعث محدودیت در تحرک و توان عملیاتی یگان شناوری خواهد شد.

جامعه صاحب نظر معتقد بودند؛ مأموریت‌های طولانی مدت در آب‌های فرادور بدون امکانات مدرن و پیشرفته، باعث خستگی خدمه شده شده و این مهم بر عملکرد و ایمنی شناورها تأثیر منفی خواهد گذاشت.

در صورتی که قوانین بین‌المللی فعالیت نظامی مانند تست سلاح‌های کشنده متعارف و غیر متعارف در سطح آب‌های بین‌المللی و دور از دسترس را محدود نکند، در آینده اکوسیستم دریاها و اقیانوس‌ها را مبهم نموده و با تخریب زیست بوم دریاها و اقیانوس‌ها زندگی بشر به مخاطره خواهد افتاد. این مهم اگر با رقابت بر سر منابع بیولوژیک و نگرش سنتی به دریا و قوانین ناکارآمد داخلی کنشگران دریایی همراه شود، به تخریب سریع اکوسیستم‌های دریایی، کاهش تنوع زیستی و از بین رفتن گونه‌های مهم دریایی منجر خواهد شد و این موضوع نه تنها بر محیط زیست بلکه بلکه بر معیشت و رزق جوامع انسانی وابسته به دریا نیز تاثیر منفی خواهد داشت.

اگر وجود دزدان دریایی، تروریسم دریایی، قاچاق کالا، انسان و اسلحه با بکارگیری کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم رایانه‌ای شناورهای دریایی بر کمبود تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیر سطحی و کمبود استقبال نخبگان؛ ضعف در صنایع دریایی (مانند ناتوانی در ساخت شناورهای پیشرفته و مدرن، ضعف در تحقیقات و توسعه دریایی) هم‌راستا شوند باعث شکل‌گیری ناامنی ترانزیت دریایی در حوزه تجارت و حمل و نقل کالا شده و از طرفی هزینه‌های بیمه ترانزیت کالا در دریا و هزینه‌های ایمنی و امنیتی شناورها را افزایش خواهد داد.

- اگر رقابت‌های ژئوپلیتیکی برای قلمروسازی در عرصه دریاها، محدود بودن قوانین بین‌المللی بر فعالیت‌های نظامی دریایی کشورها را تهدید بدانیم و سیاست‌های غلط حکمرانی، نگرش سنتی به دریا و دیپلماسی ضعیف دریایی آسیب‌پذیری در این صورت از نگاه صاحب‌نظران چالش حاصل از ترکیب این تهدیدها و آسیب‌پذیری‌ها عبارت خواهند بود از بی‌ثباتی حقوقی و کاهش اعتماد بین‌المللی و تشدید اختلافات بر سر مالکیت جزایر، تشدید اختلافات بر سر منابع بیولوژیک و نفت و گاز در بستر دریا را بدنبال خواهد داشت.

- اگر وابستگی (اتصال) عملیات‌های دریایی به فضای خشکی و هوایی، شرایط اقلیمی خطرناک در وسط دریاها و اقیانوس‌ها را تهدید بدانیم و نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛ مرز ساحلی کوتاه را آسیب‌پذیری آن‌گاه از نگاه جامعه‌آماري چالش‌ها عبارت خواهند بود از محدودیت در دسترسی و

رقابت پذیری دریایی، محدودیت در توسعه صنایع دریایی و توسعه زیرساخت‌های بندری، محدودیت در پشتیبانی عملیاتی در آبهای دور دست.

- اگر رقابت بر سر منابع بیولوژیک، صید بی رویه مانند توال کف را تهدید دانسته و قوانین ناکارآمد داخلی در مدیریت منابع مشارکت ظرفیت‌های دریایی، نگرش سنتی به دریا را آسیب‌پذیری فرض کنیم، از نگاه جامعه مورد مطالعه چالش‌ها عبارت خواهند بود از، تشدید فقر در جمعیت ساحلی، تخریب زیستگاه‌های دریایی، تضعیف همکاری‌های بین‌المللی در مدیریت برداشت منابع مشترک.

ب- پیشنهادها:

چالش ۱- ناامنی در تجارت و ترانزیت کالا:

- تقویت سیستم‌های ردیابی و نظارت بر حمل‌ونقل کالا با استفاده از فناوری‌هایی مانند AIS و GPS.
- ایجاد پلتفرم‌های اشتراک‌گذاری اطلاعات امنیتی میان کشورهای منطقه برای ردیابی تهدیدات احتمالی.
- توسعه بیمه‌های مبتنی بر فناوری بلاک‌چین برای افزایش شفافیت و کاهش هزینه‌های بیمه.
- تقویت همکاری‌های بین‌المللی در مبارزه با دزدی دریایی و سایر تهدیدات مشابه.

چالش ۲- افزایش هزینه توان رزم دریایی خصوصاً هزینه‌های لجستیک:

- سرمایه‌گذاری در فناوری‌های کم‌مصرف و پایدار برای کاهش هزینه‌های عملیاتی ناوگان دریایی.
- ایجاد زیرساخت‌های تعمیر و نگهداری در نقاط استراتژیک برای کاهش هزینه‌های لجستیک.
- همکاری با متحدان منطقه‌ای برای به‌اشتراک‌گذاری هزینه‌های عملیاتی در مأموریت‌های مشترک.

چالش ۳- تخریب اکوسیستم دریاها و اقیانوس‌ها:

- پیاده‌سازی فناوری‌های پایدار در صنعت حمل‌ونقل دریایی، مانند کشتی‌های کم‌مصرف و سوخت‌های زیستی.
- اجرای طرح‌های پاکسازی دریایی و محافظت از زیستگاه‌های دریایی.
- وضع قوانین سخت‌گیرانه زیست‌محیطی و نظارت بر اجرای آن‌ها در حمل‌ونقل دریایی.
- توسعه همکاری‌های بین‌المللی برای مقابله با آلودگی دریایی.
- ایجاد صندوق‌های مالی برای حفاظت از زیست‌بوم‌های دریایی.

چالش ۴- بی‌ثباتی حقوقی و کاهش اعتماد بین‌المللی:

- برگزاری مذاکرات چندجانبه برای حل و فصل اختلافات مرزی و دریایی.
- استفاده از ابزارهای دیپلماسی برای کاهش تنش‌ها و ایجاد اعتماد متقابل.
- توسعه و تقویت ظرفیت‌های حقوقی کشور در حوزه دریا و مالکیت منابع.
- ترویج شفافیت و اطلاع‌رسانی در مورد مواضع حقوقی کشور.

چالش ۵- محدودیت در توسعه صنایع دریایی و زیرساخت‌های بندری:

- جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی برای توسعه زیرساخت‌های بندری.
- ایجاد مناطق آزاد تجاری و صنعتی در سواحل برای تقویت صنایع دریایی.
- توسعه فناوری‌های ساخت و تعمیر کشتی و تقویت زنجیره تامین مرتبط.
- ایجاد طرح جامع توسعه دریایی و بندری با مشارکت ذی‌نفعان مختلف.
- همکاری نزدیک‌تر با کشورهای پیشرفته دریایی برای انتقال دانش و فناوری.

فهرست منابع:

الف - منابع فارسی

- بیک‌بیلندی، علی اصغر (۱۳۹۸)، پروژه تحقیقاتی طرح راهبردی امنیتی انتظامی استان بوشهر، بوشهر، مرکز فرماندهی انتظامی استان
- بیک‌بیلندی، علی اصغر (۱۳۹۵)، رساله دکتری تاثیر عوامل ژئوپلیتیک دریای خزر بر تدوین راهبردهای دفاعی ج.ا.ایران
- سیاری، حبیب‌الله و خانزادی، حسین و فرهادی، علی (۱۳۹۱)، تنگه‌های راهبردی جهان، تهران، نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران، دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی
- الهویردی‌زاده، رضا (۱۴۰۲)، بررسی و ارزیابی نظریه‌های قدرت دریایی و ارائه مدل نظری، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۳ از ص ۱۱۶ تا ۱۵۴

ب - منابع انگلیسی

- Allahverdizadeh, R. Karimi, M. (2023). A New Approach to the Theory of Seapower in the 21st Century (In Times of War and Peace), Geopolitics Quarterly, Vol 18, No 4, pp 383-411.
- Allahverdizadeh, R. Hafeznia, M. Pourtaheri, M. (2017). Developing a Global Index for Maritime Location of Countries. Geopolitics Quarterly, Vol 13, No 47, pp 25-54. [In Persian]
- Bueger, C. (2015). Piracy and the politics of maritime security. Routledge
- British Ministry of Defence. (2017a). British Maritime Doctrine: JDP 0-10. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/649518/archive_doctrine_uk_maritime_jdp_0_10.pdf (Last access 29/5/2021) .

- British Ministry of Defence. (2017b). UK Maritime power: JDP 0-10. (Fifth edition). Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/662000/doctrine_uk_maritime_power_jdp_0_10.pdf (Last access 29/5/2021) .
- Booth, K. (2024). Law, Force and Diplomacy at Sea. New York, Routledge Publication.
- Cable, J. (1985). Diplomacy at Sea. London, Macmillan Press LTD
- Chalk, P. (2022). The maritime dimension of international security: Terrorism, piracy, and challenges for the United States. RAND Corporation
- Morris, M. A. (1987). Expansion of Third World Navies. London, Macmillan Press LTD.
- Till, G. (2009). Seapower: A Guide for the Twenty-first Century (second edition). London and New York, Routledge Publication
- IPCC. (2021). Climate change 2021: The physical science basis. Cambridge University Press.
- Zhao, Y. (2019). China's maritime expansion and its strategic impact on the Indo-Pacific region. Asian Geopolitics Quarterly, 25, 12-29.

COPYRIGHTS

© 2025 by the authors. Published by The National Defense University. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

